

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LX

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

HORIA ION CIUGUDEAN - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia

SORIN NEMETI - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

CRISTIAN IOAN POPA - Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

FLORIAN MATEI-POPESCU - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București

IOAN CAROL OPRÎȘ - Universitatea București

AUREL RUSTOIU - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

CRISTIAN SCHUSTER - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA - redactor șef

CRISTINEL FÂNTÂNEANU - secretar de redacție

SIDONIA PETRONELA OLEA - membru

ADINA BOGDAN - membru

GEORGE VALENTIN BOUNEGRU - membru

CRISTIAN TITUS FLORESCU - membru

ILIE LASCU - membru

ANCA TIMOFAN - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Mailing address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

RO – 510010 ALBA IULIA

12-14, Mihai Viteazul St.

Tel. (+40) (258) 813300

www.revista-apulum.ro; www.mnuai.ro

© 2023 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LX

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Corectură: IOANA-DANIELA TRIF

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

RADU OTA, Fondarea anuarului Apulum/Creation of Apulum Yearbook.....	IX
VOLKER WOLLMANN, RADU OTA, GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, La ceas aniversar – Ion Berciu, fondatorul anuarului Apulum. Corespondență Ion Berciu – Volker Wollmann.....	XXI

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

MIHAELA-MARIA BARBU, MIHAI GLIGOR, Materialul litic cioplit eneolitic din situl de la Petrești – <i>Groapa Galbenă</i> (jud. Alba) <i>Eneolithic Carved Lithic Material from Petrești - Groapa Galbenă Site (Alba County)</i>	1
MIHAELA-MARIA BARBU, IOSIF VASILE FERENCZ, Materialul litic cioplit aparținând culturii Coțofeni din situl de la Alun – Terasa Dacică 1 <i>Knapped Lithic Material Belonging to the Coțofeni Culture from Alun Site – Terasa Dacică 1</i>	33
CAROL KACSÓ, Obiective și descoperiri din epoca bronzului de la Călinești - Maramureș <i>Bronzezeitliche Funde und Befunde aus Călinești – Maramureș...</i>	45
ILIE LASCU, Descoperiri din bronzul târziu de la Pianu de Jos – <i>Câmpu de Mijloc</i> <i>Late Bronze Finds from Pianu de Jos – Câmpu de Mijloc</i>	67
NIKOLAUS BOROFFKA, HORIA CIUGUDEAN, SVEND HANSEN, Teleac – 70 Years from the First Discovery. <i>Macedonian Bronzes from the Research in 2010-2011</i> <i>Teleac – la 70 de ani de la prima descoperire. Bronzuri</i>	

	<i>macedonene din cercetările anilor 2010-2011.....</i>	89
GABRIEL BĂLAN, ADRIAN BOLOG, CRISTIAN DIMA, SILVIU POPA, DANIEL TENTIȘ, ANDREI SOFICARU, Morminte din prima epocă a fierului descoperite la Gelmar (jud. Hunedoara)		
	<i>Early Iron Age Burials Discovered at Gelmar (Hunedoara County).....</i>	129
MARIANA EGRI, ANDREEA DRĂGAN, AUREL RUSTOIU, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, MARINA MUSTEAȚĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, Settlement and Land-Use Patterns in the Surroundings of the Iron Age Cemeteries at Sâncraia – Darvas (Alba County)		
	<i>Modele de organizare a așezărilor și de exploatare a teritoriului în arealul necropolelor din epoca fierului de la Sâncraia – Darvas (jud. Alba).....</i>	157
AUREL RUSTOIU, Commentaria archaeologica et historica (VI) 1. Comentarii cu privire la o istorie a Daciei preromane schițată de Karl Strobel 2. Din nou despre „hambarele dacice” de la Grădiștea de Munte (jud. Hunedoara)		
	<i>Commentaria archaeologica et historica (VI) 1. Comments Regarding the History of pre-Roman Dacia that Was Proposed by Karl Strobel 2. Once Again about the Dacian Granaries from Grădiștea de Munte (Hunedoara County).....</i>	193
DAN GEORGE ANGHEL, Olăritul la Apulum - ateliere, inventar tehnologic și produsele ceramice specifice		
	<i>Pottery at Apulum – Workshops, Technological Inventory and Specific Ceramics Products.....</i>	235
LUCIANA NEDELEA, A Statistical Analysis of the Roman Pottery Discovered within the Perimeter of the Porta decumana Pertaining to the Potaissa Legionary Fortress		
	<i>O analiză statistică a ceramicii romane descoperite în perimetrul porții decumana aparținând castrului roman Potaissa.....</i>	299
LIVIU PETCULESCU, Roman Military Equipment from Stolniceni (Râmnicu Vâlcea Town)		
	<i>Echipamentul militar roman de la Stolniceni (orașul Râmnicu Vâlcea).....</i>	319
SORIN COCIȘ, VLAD-ANDREI LĂZĂRESCU, MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Fibule pierdute – fibule regăsite. Cazul Alba Iulia		
	<i>Lost Brooches-Found Brooches. Alba Iulia Case</i>	339
ERGÜN LAFLI, MARTIN HENIG, Some Hellenistic and Roman Engraved Gemstones from Nicomedia and Bithynia (North-Western Marmara)		

<i>Câteva geme elenistice și romane din Nicomendia și Bithynia (nord-vestul Mării Marmara).....</i>	387
ANA-CRISTINA HAMAT, HOREA POP, Două inele de bronz cu gemă, descoperite la Șimleu Silvaniei <i>Two Bronze Rings with a Gem, Discovered at Șimleu Silvaniei</i>	405
MARIA NOUSSIS, Late Antique Triconch Churches in the Roman Province of Ancient Epirus <i>Bisericile în plan triconc din epoca antichității târzii din provincia romană a Epirului.....</i>	419
CĂLIN COSMA, Obiect de paradă descoperit în cimitirul avar de la Șpălnaca (jud. Alba). Artefact unicat în arheologia avară din Transilvania <i>A Parade Object Discovered in the Avar Cemetery from Șpălnaca (Alba County). Unique Artifact in Avar Archaeology from Transylvania</i>	433
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Un tezaur monetar din secolul al XII-lea descoperit la Cetatea de Baltă (jud. Alba) <i>A Monetary Hoard from the 12th Century Discovered at Cetatea de Baltă (Alba County).....</i>	445

VARIA

FÁBIÁN ISTVÁN, Colecțiile școlilor mureșene din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și din secolul al XX-lea <i>The Collections of the Mureș County's Schools in the Second Half of the 19th Century and the 20th Century.....</i>	455
--	-----

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII **RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS**

SORIN ȘERBAN, O nouă tehnică de punere în valoare a unui vas <i>terra sigillata</i> cu decor în relief descoperit la Alba Iulia <i>A New Technique for the Valorisation of a Terra Sigillata Vessel with Relief Decoration Discovered at Alba Iulia.....</i>	465
SIDONIA PETRONELA OLEA, Tehnici de curățare în restaurarea unei statui romane din piatră din colecția Muzeului	

Municipal „Ioan Raica” din Sebeș <i>Cleaning Techniques in the Restoration of a Roman Stone Statue from the Collection of the „Ioan Raica” Municipal Museum in Sebeș.....</i>	473
--	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU OTA, Rada Varga, <i>Microistorii din Dacia Romană</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2022, 131 pagini, 9 ilustrații alb-negru și color.....	487
GEORGE BOUNEGRU, Oana Tutilă, <i>Bijuterii romane din aur din colecțiile Muzeului Civilizației Dacice și Romane</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2022, 74 pagini.....	491

COMEMORARE

COMMEMORATION

SABIN ADRIAN LUCA, Omagiu regretatului profesor Iuliu Adrian Paul/ Homage to the Late Professor Iuliu Adrian Paul (1930-2009).....	493
Lista autorilor.....	499

Oana Tutilă, *Bijuterii romane din aur din colecțiile Muzeului Civilizației Dacice și Romane*, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2022, 74 pagini.

George BOUNEGRU

Apărut la finele anului precedent la Editura Mega, o editură din ce în ce mai căutată de către istorici și arheologi pentru condițiile grafice deosebit de bune și pentru cotația științifică pe care o conferă publicațiilor sale, lucrarea Oanei Tutilă cuprinde, așa cum se subînțelege din titlu, un catalog al bijuteriilor romane realizate din aur, aflate în colecția Muzeului devean. Parcurgând-o, constatăm că este departe de a fi un simplu catalog de expoziție. Volumul este grupat în zece subcapitole după cum urmează: *Despre bijuterii, Materiale și tehnici de realizare, Cercei, Brățări, Inele, Ace de păr, Bijuteriile și povestea lor, Pe scurt despre... Catalog, Abrevieri bibliografice.*

Bijuteriile romane prezentate sunt însoțite de scurte intervenții care preced catalogul (pag. 8-11), unde autoarea încearcă să le abordeze atât din punctul de vedere al funcționalității, cât și al manierei de realizare. Următoarele patru capitole analizează stilistic bijuteriile, pe categorii de obiecte, cu analogiile cele mai apropiate și cu detalii despre contextul arheologic, acolo unde acesta este cunoscut. Bijuteriile din catalog sunt douăzeci la număr. În fapt, sunt douăzeci și trei de bucăți, dacă luăm în considerare că pandantivele descoperite la Micia, precum și o pereche de cercei din același sit, și una descoperită la Ulpia Traiana, ocupă fiecare, așa cum este și firesc, o singură poziție în catalog. Numeric, acestea nu reprezintă totalitatea pieselor romane din aur descoperite de-a lungul timpului pe teritoriul administrativ al actualului județ Hunedoara. În funcție de perioada când s-a efectuat descoperirea, de conjunctura istorică, o serie de piese, nu doar bijuterii, ci și inscripții sau alte materiale arheologice de epocă romană, dar și din alte perioade istorice, au ajuns în colecțiile altor instituții de profil din țară sau din Budapesta. Piese grupate în lucrarea pe care o prezentăm provin din patru localități (vezi harta de la pag. 23). Mai mult de jumătate, așa cum este și firesc, au fost descoperite la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, capitala provinciei Dacia. Micia, un alt centru bine cunoscut prin intense cercetări sistematice, dar și preventive, contribuie numeric cu cinci

poziții în catalogul bijuteriilor din aur. Un inel din aur și un cerceș au intrat în colecția muzeală de la Cinciș, provenind dintr-o mică necropolă iliră cercetată în secolul trecut. Una dintre cele mai frumoase piese, un cerceș decorat în tehnica filigranului, a fost descoperit în condiții necunoscute la Cârjiți, o localitate aflată la sud-vest de municipiul Deva, la poalele Munților Poiana Ruscă. Autoarea îl plasează în categoria pieselor de inventar funerar, aducând în discuție urmele unor monumente funerare și ale unui prezumtiv mausoleu întâlnit în literatura de specialitate. De altfel, din context funerar provin o bună parte dintre descoperirile din volum, justificând ca și în alte centre urbane (spre exemplu Apulum), motivul braconării intense la care au fost supuse necropolele romane atât în epocă, dar și ulterior.

Lucrarea beneficiază de un catalog întocmit după criterii metodologice bine cunoscute. Piesele sunt descrise corect și, ceea ce este extrem de important, au parte de ilustrație de o calitate remarcabilă (autor Marius Mândruțau). Detaliile de manufacturare, având în vedere că discuția are în centru piese cu dimensiuni reduse, sunt extrem de clare. Astfel că descrierea lor poate fi urmărită facil. Limbajul utilizat de autoare nu este unul tehnicizat care să abunde de termeni de specialitate, oferind o lectură plăcută unui public care trece de barierele lumii științifice. Acest aspect dublează calitatea volumului. Pe lângă specialiștii în domeniu, arheologi sau istorici interesați cu precădere de perioada clasică, el se adresează și publicului larg, în speță vizitatorilor interesați de colecțiile muzeale. De altfel, acest scop este asumat de autoare încă din cuvântul înainte adresat cititorilor.

Aparatul critic este prezent la finalul fiecărui subcapitol, iar bibliografia reunită la final indică o documentare riguroasă.

Pentru arheologi, lucrarea este un excelent instrument de lucru deși, în opinia noastră, ar fi fost poate mai bine dacă Oana Tutilă nu se limita doar la podoabele de aur din vitrinele expoziției dedicate tezaurului. Asemenea celor din aur, o bună parte dintre piesele confecționate din materiale comune sunt editate. Reunirea tuturor podoabelor, indiferent de suportul în care erau lucrate, în același volum, conferă o mai mare accesibilitate și deopotrivă o imagine de ansamblu asupra bijuteriilor. De aceea, o lucrare chiar sub acest format de catalog al bijuteriilor din colecția muzeală, reunind deopotrivă bijuterii din metal (aur, argint, bronz), os sau piese de gliptică, este de dorit și ar trebui să fie pentru autoare un deziderat!